

УДК 727

ORCID ID: 0000-0001-6128-7410

DOI <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2023-33-3>

Вадим Куцевич

доктор архітектури, професор,
заслужений архітектор України
Київський національний університет
будівництва і архітектури
Kutsevych.vv@knuba.edu.ua

КОНКУРСНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК ЛАБОРАТОРІЯ АРХІТЕКТУРНИХ ІДЕЙ І ОБРАЗІВ

Анотація. Метою цієї статті є визначення методологічних шляхів розвитку архітектури цивільних будівель і споруд на основі конкурсного проєктування. **Методи дослідження.** В основу дослідження покладено комплексний аналіз соціально-економічних, політичних, містобудівних, нормативно-методичних питань. Для вирішення зазначених питань використовувалися такі методи, як: порівняльний аналіз проєктних вирішень і реалізованих об'єктів, систематизація та узагальнення наукових досліджень, експертна оцінка нових функціонально-типологічних рішень.

Результати. Світова конкурсна діяльність набула свого розвитку наприкінці ХІХ – початку ХХ століття і триває дотепер. У статті вивчено феномен існування унікальних архітектурних конкурсних ідей як самостійного явища культури різних історичних періодів і напрямів у архітектурі України починаючи з Російської та Австро-Угорської імперій, колишнього СРСР та у Незалежній Україні. Виявлений типологічний процес у архітектурному проєктуванні цивільних будівель і споруд визначено на основі дослідження графічних матеріалів конкурсного проєктування. Зазначені основні етапи конкурсного проєктування, які поступово формували різноманітні варіантні рішення на заміну традиційних методів проєктування, хоча у 30-ті роки ХХ ст. на поталу тоталітаризму проходило нищення сакральних будівель і зведення урядових об'єктів. 50-ті роки ознаменувалися містобудівними проєктами відбудови зруйнованих міст і сіл України. 60–80-ті рр. стали розквітом типового проєктування та індустріалізації будівництва, в цей період конкурси були націлені на формування новітніх методологічних і типологічних прийомів у створенні масової забудови. Здобуття Незалежності дало поштовх до реалізації конкурсних проєктів, які сприяли виникненню сучасних об'єктів з оригінальною архітектурно-художньою виразністю.

Висновки. В результаті дослідження визначено, що для вирішення питань прогнозування проблемних ситуацій у галузі архітектури і містобудування, а також у разі відсутності аналогій, зразків або прототипів необхідно проводити конкурсне проєктування. Ці творчі змагання слід організовувати для отримання різноманітних варіантних рішень, коли традиційні методи проєктування не забезпечують можливість вирішення поставлених завдань, а також для створення новітніх концептуальних архітектурних вирішень. З досвіду конкурсного проєктування відомо, що їх результати неодноразово давали творчий поштовх у розвитку архітектури та реалізації піонерних ідей.

Ключові слова: конкурсне проєктування, архітектурно-планувальні, конструктивні та інженерно-технічні рішення житлових і громадських будівель, образні характеристики, стилі і напрями.

Vadym Kutsevich

Doctor of Architecture, Professor,

Honored Architect of Ukraine

Kyiv National University Construction and Architecture

Kutsevych.vv@knuba.edu.ua

COMPETITIVE DESIGN AS A LABORATORY OF ARCHITECTURAL IDEAS AND IMAGES

Abstract. The purpose of this article is to determine methodological ways of developing the architecture of civil buildings and structures based on competitive design. **Research methods.** The research is based on a comprehensive analysis of socio-economic, political, urban planning, regulatory and methodological issues. The following methods were used to resolve these issues: comparative analysis of project solutions and implemented objects, systematization and generalization of scientific research, expert evaluation of new functional and typological solutions.

The results. World competitive activity developed at the end of the 19th and the beginning of the 20th century and continues to this day. The article examines the phenomenon of the existence of unique architectural competition ideas as an independent cultural phenomenon of different historical periods and trends in the architecture of Ukraine, starting with the Russian and Austro-Hungarian empires, the former USSR and in Independent Ukraine. The identified typological process in the architectural design of civil buildings and structures was determined on the basis of the study of graphic materials of competitive design. The main stages of competitive design are indicated, which gradually formed various alternative solutions to replace traditional design methods, although in the 30s of the 20th century at the end of totalitarianism, the destruction of sacred buildings and the construction of government facilities took place. The 1950s were marked by urban planning projects to rebuild the destroyed cities and villages of Ukraine. The 1960s and 1980s were the heyday of typical design and industrialization of construction, in this period the competitions were aimed at the formation of the latest methodological and typological techniques in the creation of mass buildings. Gaining Independence gave impetus to the implementation of competitive projects, which contributed to the emergence of modern objects with original architectural and artistic expressiveness.

Conclusions. As a result of the study, it was determined that in order to solve the problems of forecasting problematic situations in the field of architecture and urban planning, as well as in the absence of analogies, samples or prototypes, it is necessary to conduct competitive design. These creative competitions should be organized to obtain various variant solutions when traditional design methods do not provide the possibility of solving the tasks, as well as to create the latest conceptual architectural solutions. From the experience of competitive design, it is known that their results have repeatedly given a creative impetus to the development of architecture and implementation of pioneering ideas.

Key words: competitive design, architectural and planning, constructive and engineering and technical solutions of residential and public buildings, visual characteristics, styles and directions.

Постановка проблеми. Конкурсне проектування є невід'ємною частиною загального процесу проектування, який покращує його якість, сприяє виявленню принципів ідей і перспективних напрямів подальшого розвитку архітектури. Цьому інноваційному напрямку приділяється велика увага у проектних організаціях, закладах вищої освіти архітектурного профілю для можливості пошуку шляхів вирішення проблем «мовних» засобів проектувальника в умовах неоднорідності і принципової множинності адрес проектування із врахуванням сучасного соціально-культурного контексту і стратегії сталого просторово-діяльнісного інклюзивного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розглядаючи історичні етапи конкурсного проектування, яке було націлене на пошук індивідуального архітектурного образу будівлі або споруди, від авторів вимагається не тільки вміння мислити формуально-композиційними категоріями, але і мати здібності досліджувати проблему, виявляти її витoki,

формулювати можливі варіанти архітектурного рішення, його типології та інші аспекти.

За цими напрямами видані методичні рекомендації (В. Тімохіна), книги (Е. Kaufman, Ю. Асєєва, О. Вечерського, О. Чинякова), наукові публікації (В. Куцевича), захищена дисертація (О. Макросової) та інші.

Мета статті полягає у поглибленні та вдосконаленні методики конкурсного проектування для вирішення нагальних архітектурно-типологічних, архітектурно-планувальних та образно-композиційних проблем у сучасному архітектурному проектуванні.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці XVIII ст. французький архітектор Клод-Ніколя Леду і декілька його сучасників експериментували з наданням структурі форми, яка б виявляла призначення будівлі або споруди. Їхні проекти отримали назву «архітектура parlante», або описова архітектура, які в більшості своїй залишилися на папері. Наукові дослідження їхньої спадщини розпочиналися на фоні конструктивізму.

Однією з перших наукових робіт на цю тему була книга Еміля Кауфмана «Від Леду до Ле Корбюз'є» [1]. Слід відзначити, що архітектура французької революції постала майже першою репетицією архітектури авангарду ХХ ст.

На теренах України починаючи з кінця ХІХ ст. проводилися конкурси на проектування унікальних громадських будівель і споруд, більшість яких належали до сакральних об'єктів. У 1902–1910 рр. було проведено конкурси на проєкт Українського театру у Львові. До конкурсу долучились знані архітектори: Ф. Фельнер і Г. Гельмер, І. Левинський і О. Лушпинський. Вони виграли конкурс, але реалізації цього проєкту стала на заваді Перша світова війна. На конкурсі на проєкт першого критого ринку у Києві переміг архітектор Г. Гай (1908). У 1913–1914 рр. за конкурсним проєктом архітектора В. Шуко у Києві було зведено будинок міської губернської земської управи.

Велика конкурсна боротьба відбулася на конкурсі проєктів залізничного вокзалу у Києві (1912). Першу премію отримали В. Шуко, другу – Ф. Лідваль. В обох проєктах були застосовані барокові форми, які відрізнялися різним походженням. Цей проєкт також не отримав реалізації у зв'язку з розпочатою війною [2, с. 340–341; 3, с. 20].

У радянський період велику роль у пошуках шляхів розвитку українського зодчества відігравали численні конкурси й дискусії, які стали ареною боротьби за напрями розвитку архітектури. Прикладом напружених творчих випробувань став закритий конкурс на проєкт залізничного вокзалу у Києві (1927–1933 рр.), в якому брали участь провідні архітектори: П. Альошин, О. Вербицький, Д. Дяченко, О. Кобелев та інші.

Перемогу отримав проєкт архітектора О. Вербицького. Автор представив два варіанти проєкту: з конструктивістською архітектурною образністю і монолітним залізобетонним каркасом та з використанням форм українського бароко і застосуванням традиційних цегляних конструкцій. Після громадського обговорення О. Вербицький надав варіант із застосуванням сучасних конструкцій (монолітний залізобетонний каркас, із заповненням шлакобетонними блоками, грибокві конструкції перекриттів). В обрисах щипця головного фасаду використані елементи українського бароко. Завершення виступаючого об'єму вестибюлю кілеподібної форми пропонувалося виконати на основі перекриття значного цілісного об'єму арковою безпрогінною конструкцією. У архітектурно-планувальній організації вокзалу запропонований

рух пасажирів у двох рівнях, що проходять через надколійні переходи на другому рівні. Тоді таке рішення було технологічною новацією у проєктуванні транспортних споруд.

У будівлі залізничного вокзалу О. Вербицький досягнув безумовного успіху, в якому новаторство і традиція об'єдналися в єдине ціле, водночас оригінальність задуму не була належно оцінена сучасниками і в повоєнний час всупереч автору інтер'єри було змінено [4, с. 199; 5, с. 80–81; 6, с. 90–92].

Слід відзначити, що амбіційні архітектурні проєкти, незалежно від матеріального втілення у вигляді збудованого об'єкта, будучи явищем культурного життя суспільства, здатні знайти самостійну цінність. Ця цінність збільшується, якщо у рамках конкурсів трапляються концептуальні ідеї, що викликають реакцію, яка реалізується у вигляді громадсько значимих подій. Прикладом таких внутрішньо професійних змагань, в яких світ ідей став самостійним феноменом в архітектурі, може слугувати міжнародний конкурс на незнаний доти «Театр масового музичного дійства» у тогочасному столичному Харкові [7; 2, с. 412–413].

До участі в конкурсі було подано 144 проєкти, в тому числі 100 із зарубіжних країн. Результати конкурсу виявили сміливі рішення щодо архітектурно-планувальної організації театру із залом для глядачів на 4000 місць, використанням новітніх будівельних конструкцій – великих прогонів. Лауреатами конкурсу стали архітектори брати В., Л. та О. Весніни. В їхньому проєкті велетенський овальний у плані зал вирішено одним об'ємом, а на основі застосування механічної трансформації місткість залу збільшувалася з 4 до 6 тис. глядачів і змінювалися розміри сцени. При цьому пропонувалося сцену використовувати не тільки для театральних вистав, але й для проведення масових дій та проходження танків з вулиці через авансцену.

Почалось розроблення робочих креслень на чолі з братами Весніними та українським архітектором О. Тацієм, але, на жаль, роботи були припинені.

У 1934 р. столицею України став Київ і питання його розвитку набули значної актуальності, а надзвичайною проблемою було формування центру міста. В цьому ж році за результатами конкурсу була прийнята злочинна пропозиція щодо розміщення урядового центру Києва на території Михайлівського Золотоверхого монастиря. Все це відбулося в період тотального нищення національних святинь і початку репресій над українською творчою елітою.

Журі конкурсу схвалило проєкт Й. Лангбарда, згідно з яким площа в бік Дніпра завершувалась двома симетричними будівлями. Ордерний характер будівлі формує архітектуру фасадів, розчленованих пілястрами з коринфськими капітелями [2; с. 422–423]. Проєкт був реалізовано частково. Об'єм будівлі не враховує рельєфу київських гір і виглядає чужорідним у силуеті міста. Крім того, будівництво об'єкта призвело до знищення видатної пам'ятки української архітектури – Михайлівського Золотоверхого монастиря XII–XVIII ст.

Наступним етапом розвитку конкурсного проєктування став кінець 40-х та початок 50-х років. Тоді конкурс на проєкт забудови Хрещатика вилився у значну архітектурну подію. Оригінальні творчі ідеї, що з'явилися в його результаті, вплинули на подальший хід проєктування і будівництва центральної магістралі Києва.

60–80-ті роки минулого сторіччя в колишньому СРСР ознаменувалися розвитком типового проєктування та індустріалізації будівництва, а архітектурні конкурси цього періоду були націлені на можливості індивідуалізації масового будівництва та загального розвитку радянської архітектури. Архітектори брали активну участь у конкурсному проєктуванні і досягли значних успіхів (іл. 1). Ці проєкти сприяли створенню матеріально-технічної бази житла та нових типів громадських будівель і споруд соціальної направленості [8, с. 292–293].

У 80-ті роки та на початку 90-х років отримали розвитку конкурсні проєкти так званої «паперової» архітектури, які були різноманітні за задумами, стилістикою та графічною технікою виконання. Автори проєктів допускали нові підходи до вільного мислення у проєктуванні, з іронією ставилися до історичної спадщини [9, с. 38].

Культурологічні та цілісні передумови вирішення проблеми організації соціально-культурного обслуговування повинні визначатися повагою прав людини, культурних традицій. Відродження української культури, тяжіння до нових форм обслуговування та, зокрема, розвиток дозвілля та театрального мистецтва вимагало формування сучасних молодіжних центрів і театрів. На вирішення цієї проблеми була націлена низка конкурсних проєктів архітекторів.

Зі здобуттям Незалежності України перед архітекторами постали масштабні і відповідальні завдання розвитку зодчества. Третє тисячоліття народжувало нові проблеми, що потрібно вирішувати на ґрунті сучасної наукової, соціальної та житлової політики, які вирішували шляхом

проведення фундаментальних і прикладних досліджень із перевіркою їх результатів в експериментальному, індивідуальному і конкурсному проєктуванні [10, с. 13–23]. Так, у конкурсному проєкті житлового р-ну «Прибережний» у м. Біла Церква (архіт. В. Купевич, А. Мороз, О. Бильчинський, 1991) було закладено вирішення житлової забудови з організацією комплексного обслуговування за умови збереження унікального природного середовища з центром річки Рось.

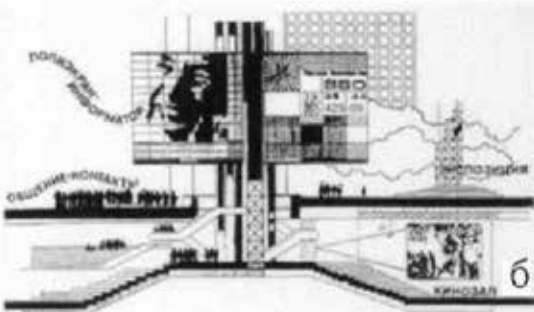
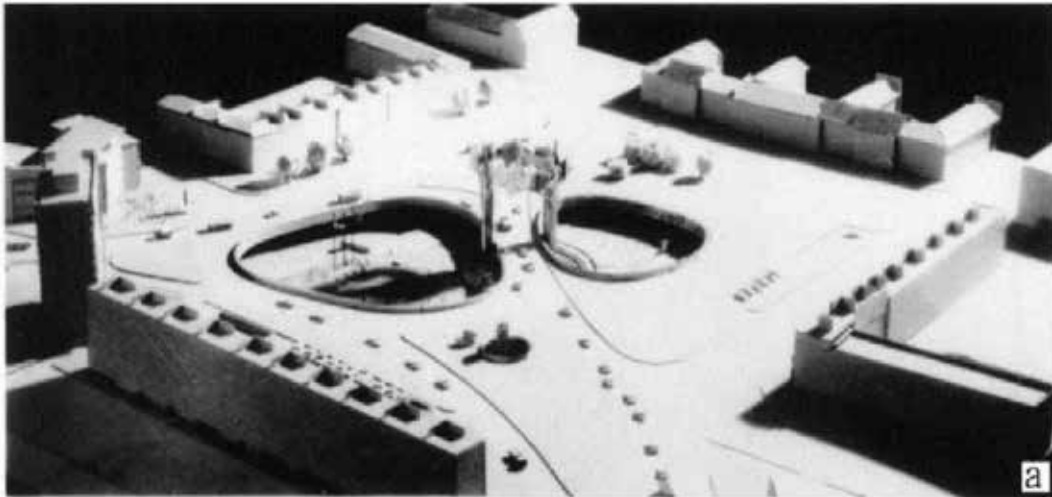
У цей період в Україні відбулося відродження релігійного життя та духовності, що потребувало реставрації, відтворення пам'яток сакральної архітектури, а також проєктування і будівництва сучасних храмів і храмових комплексів. Однак храми, які будуються сьогодні, часто позбавлені рис сучасності, архаїчні по формі. Це зрозуміло, адже більше 70 років архітектори України були позбавлені контактів з релігійним світом і сакральною культурою, а конкурсне проєктування стало дієвим інструментом у вирішенні цієї проблеми.

На початку 2000-х років архітектори «КИЇВЗНДІЕП» брали участь у двох міжнародних конкурсах з проєктування університетів у КНР. Незважаючи на стислий термін проєктування, мовні проблеми, архітектори продемонстрували високий професіоналізм, глибокі знання сучасних тенденцій розвитку об'єктів освіти, врахували специфіку китайського зодчества і виграли конкурс.

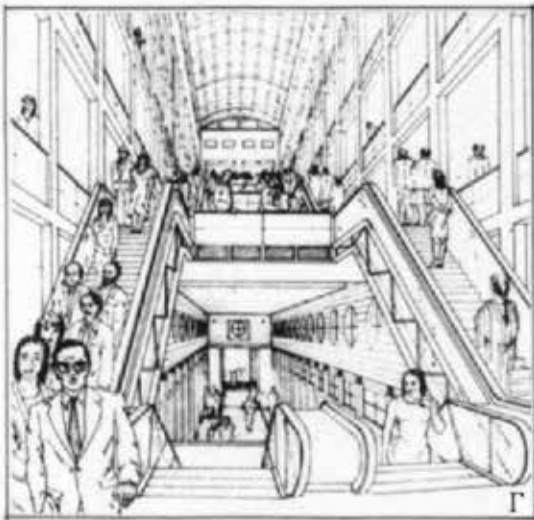
У конкурсному проєкті центром архітектурної композиції була запропонована площа – форум, навколо якої розміщені: навчальна, спортивна, житлова та паркова зони (іл. 2). Найбільшу територію було відведено під навчальну зону, де архітектурною домінантою комплексу університету виступив 6-поверховий головний навчальний корпус терасної структури. Об'єм корпусу піднятий на стовпах, відірваний від землі і таким чином забезпечив вільні проходи під будівлею з боку центральної площі в навчальну зону. План будівлі органічно поєднує головний навчальний корпус з формою центральної площі.

Вагому композиційну роль у проєкті відіграє центральна площа, урочистий характер якій надає будівля бібліотеки, запроєктована в чітких прямокутних формах із включенням в окремі деталі традиційних для Китаю архітектурних елементів [11, с. 11–14].

У 2021 році в КНУБА на архітектурному факультеті було проведено внутрішній конкурс на проєкт президентського університету у Києві. Перемого отримала студентка 4-го курсу

АРХІТ. О.Я. КОСТЕНКО, В.В. КУЦЕВИЧ

А. ЗАГАЛЬНИЙ ВИГЛЯД. Б, Г. ФРАГМЕНТИ ЦЕНТРУ. В. ГЕНПЛАН.
Д. РОЗРІЗ

Іл. 1. Конкурсний проект реконструкції Дарницької площі в м. Києві (архіт. О. Костенко, В. Куцевич, 1973). [Архів автора]

Іл. 2. Конкурсний проект Ляонінського університету у м. Шеньян, КНР (КИЇВЗНДІЕП, 2001). Загальний вигляд, генплан. [Архів автора]

Іл. 3. Конкурсний проект президентського університету у м. Києві (архіт. О. Мелешко, В. Куцевич, Є. Яновицький, 2021). Загальний вигляд, генплан. [Архів автора]

О. Мелешко під керівництвом проф. В. Куцевича та доцента Є. Яновицького. Цей проєкт був відзначений Президентом України В. Зеленським. Комплекс університету формується з двох симетричних корпусів оригінальної форми: навчального блоку та блоку культури, дозвілля і спорту. В проєкті пропонується створити студентське містечко, де будуть вдало поєднуватися процеси навчання і дозвілля студентів, цьому сприятиме новітня архітектурно-планувальна організація комплексу з панорамними вікнами, терасами та затишними двориками (іл. 3).

Головні висновки і перспективи використання результатів дослідження. На основі проведених досліджень та результатів багатьох конкурсів можна дійти висновку, що конкурсне проєктування – доволі специфічне явище, яке мало історичні прецеденти, характерні для тоталітарних режимів. Цей феномен був народжений особливими умовами, що склалися у світовій архітектурі в творчості видатних вітчизняних і зарубіжних зодчих. Пріоритетом їхньої творчості слугують оригінальні методи, які набули поширення в реальному проєктуванні.

Список використаних джерел

1. Kaufman E. Von Ledonx Le Corbusier. Vienna. 1934.
2. Історія української архітектури / Ю.С. Асєєв, В.В. Вечерський, О.М. Годованюк та ін. ; за ред. В.І. Тимофійко. Київ : Техніка, 2003. 472 с.
3. Макроусова О.І. Культурна спадщина в контексті історії архітектурних конкурсів ХІХ – початку ХХ століття : автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.06. Київ, 2014. 24 с.
4. Майбутній київський вокзал (конкурс). *Глобус*. Київ, 1927. № 13.
5. Асєєв Ю.С. Стили в архитектуре Украины. Киев : Будівельник, 1989. 104 с.
6. Некрасов В. Зі спогадів. *Формування архітектурної школи: історія, традиції, сучасність* / В.В. Куцевич. Київ : Ліра, 2018. 215 с. С. 90–92.
7. Internationale Westbewerd für Massentheater in Charkow. *Bauwelt*, 1931. Vol. 22, № 29.
8. Куцевич В.В. Сучасні напрями формування багатофункціональних музеїв. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування* : науково-технічний збірник. Київ : КНУБА. 2022. Вип. 63. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.63.290-299>.
9. Тимохин В. А. Эвристические методы конкурсного архитектурного проектирования : методические рекомендации. Киев : КИСИ, 1991. 58 с.
10. Куцевич В.В. Архітектурна наука та архітектурне проєктування. Досвід взаємодії, проблеми і результати. *Будівництво України*. Київ, 2003. № 6. С. 18–19.
11. Куцевич В.В. Об'ємно-планувальне вирішення нового комплексу Ляонінського університету. *Будівництво України*. Київ, 2002. № 4. С. 11–14.

References

1. Kaufman, E. (1934). *Von Ledonx Le Corbusier. Vienna* [in France].
2. Asieiev, Yu.S., Vecherskyi, V.V., Hodovaniuk O.M., & Tymofiienko V.I. (2003). *Istoriia ukrainskoi arkhitektury* [History of Ukrainian architecture]. Kyiv : Tekhnika [in Ukrainian].
3. Makrousova, O.I. (2014). *Kulturna spadshchyna v konteksti istorii arkhitekturnykh konkursiv XIX – pochatku XX stolittia* [Cultural heritage in the context of the history of architectural competitions of the 19th and early 20th centuries]: Avtoref. dys. kand. istor. nauk Ukrainy, 07.00.06. Kyiv [in Ukrainian].
4. Maibutnii kyivskiy vokzal (konkurs) (1927) [The future Kyiv railway station (competition)]. *Hlobus*. Kyiv, 13 [in Ukrainian].
5. Asieiev, Yu.S. (1989). *Styly v arkhitekturi Ukrainy* [Styles in the architecture of Ukraine]. Kyiv: Budyvelnyk [in Ukrainian].
6. Nekrasov, V. (2018). Zi spohadiv. *Formuvannia arkhitekturnoi shkoly. Istoriia, tradytsii, suchasnist* [Formation of an architectural school. History, traditions, modernity] / V.V. Kutsevych. Kyiv P. 90–92 [in Ukrainian].
7. Internationale Westbewerd für Massentheater in Charkow (1931). *Bauwelt*, 22 (29) [in English].
8. Kutsevych, V.V. (2022). Suchasni napriamky formuvannia bahatofunktsionalnykh muzeiv [Modern trends in the formation of multifunctional museums]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia: nauk.-tekh. zb.* –Modern problems of architecture and urban planning: science and technology coll. (63). Kyiv DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.63.290-299> [in Ukrainian].
9. Tymokhyn, V.A. (1991). *Evrystycheskye metody konkursnoho arkhitekturnoho proektyrovannia. Metodycheskye rekomendatsyy* [Heuristic methods of competitive architectural design. Guidelines]. Kyev : KYSY [in Russian].
10. Kutsevych, V.V. (2003). Arkhitekturna nauka ta arkhitekturne proektuvannia. Dosvid vzaiemodii, problemy i rezultaty [Architectural science and architectural design. Interaction experience, problems and results]. *Budivnytstvo* –Construction of Ukraine. Kyiv, 6, 18–19 [in Ukrainian].
11. Kutsevych, V.V. (2002). Obiemo-planuvalne vyrishennia novoho kompleksu Liaoninskoho universytetu [Spatial and planning solution of the new complex of Liaoning University]. *Budivnytstvo Ukrainy* – Construction of Ukraine. Kyiv, 4, P. 11–14 [in Ukrainian].

Подано до редакції 17.03.2023